

ELŐFIZETÉSI ÁR:
Egész évre. . . . 6 kor.
Egyes szám 20 fillér.

Megjelenik minden hó
1-ső és 15-ik napján.

A VÁROS

SZERKESZTŐSÉG:
Városháza, földszint 8. szám.
Ide kerüljük a kéziratokat.

KIADÓHIVATAL:
Városi könyvnyomda-vállalat
irodája, ide küldendők az elő-
fizetési díjak és hirdetések.

== KÖZIGAZGATÁSI, KÖZMŰVELŐDÉSI ÉS KÖZGAZDASÁGI KÖZLÖNY. ==

Főszerkesztő: Dr. K. TÓTH MIHÁLY tanácsnok. ♦ Felelős szerkesztő: KONCZ ÁKOS főlevéltáros, tb. tanácsnok.

Kultur palota.

Irta : A. B. B.

Üdvözet a jól értőnek! Bölcsnek keveset! Az okos kevésből sokat ért! Egy sorban franciásan, latinosan, magyarosan ez mind annyit tesz: hogy — miután a közvéleményt a legokosabbak irányítják rendszerint — a nagyközönséghez nem illik, nem szabad s oktalanság szót szaporítva sokat beszélni.

A következőkben ez alapelvhez tartom magamat a fenti czim érdekében. De meg a saját érdekemben is, mert, elnézésre méltó hiúságból, nem kívánám, hogy lépten-nyomon érzett tudatlanságomon kívül még tapintatlansággal is vádoltassam.

Debrecen városias kiépítése most kezdődik. Ami ez irányban eddig történt: u. m. a város szabályozási tervének elkészítése, a város csatornázása és vízvezetése mind azt bizonyítják, hogy ezen századokra szóló művek létrehozásában a megkívánható széles látkör az intéző és vezető körökben nem volt meg a kellő mérvben. A város régiebb keletű közvilágításáról egészben sokkal kedvezőbbben bátorokodnám nyilatkozni. Ámde míg ez természeténél fogva egy fokozatosan fejleszthető alkotás, addig amazok, ha alapjukban elhibázva vagy csak szűkkeblűen s elegendő előrelátás híjjával létesítettek, több egyáltalán nem fejleszthetők, hanem csakis nyomoruságosan, keservesen toldozhatók, fol-dozhatók.

Ezen műszaki alkotások a nagy közönséget a műérzék, a közhasználat és a közegészség szempontjából érdeklik első sorban. Azért elég, ha a részletes műszaki bírálatot teljesen mellőzve, azoknak egy-egy ríktó alaphibájára reá mutatok.

A csatorna-hálózatok kereszt-szelvényezése annyira mérsékelt; magyarul, a csatornák belvívára oly szűk, hogy azok nyári gyors esőzés alkalmával az esővizet folytonosan, visszanyomulás nélkül elvezetni nem képesek. Ezt számtalanlag ki lehet mutatni, de a város minden szakértője, sőt talán maga a csatornázás mi-

niszteriális tervezője is kész elismerni. Mentség a szűk csatornák alkalmazása által elért nagy költségmegtakarítás és az, hogy ha a visszatoló víz olykor itt-ott egy kis kellemetlenséget, talán kárt is okoz, a normális lefolyás az amugy is rendszerint rövid tartamu gyors esőzés elálltával hamarosan bekövetkezik; tehát nagyobb veszedelemtől nincs ok tartani. Mi verejtékesen adózó polgárok szinte hajlandók volnánk ezt a takarékosági érvelt mentesség elfogadni; nem így az, akinek pincéjébe, pince-lakásába, udvarára föltolul a város összes ür-székeinek „microbe“-jaival fertőzött csatorna-víz, mert ne feledjük, hogy a csatornázás a „Mindent a csatornába“ rendszer rendeltetése szerint készült. Es itt még csak egyet kívánok megjegyezni: Magyarországon, a magyar alföldön a jó Isten által kiválóan földművelésre teremtet vidéken, nem volna szabad megvetni és mellőzni azt a mezőgazdasági „kincset“, amelyet a nyugati államok az újabb korban minden jelentékenyebb város csatornázása alkalmából, különböző módok szerint, de mindig nemcsak mezőgazdasági eredménnyel, de közvetlen pénzügyi sikerrel is fölhasználnak.

Ami a vízvezetést illeti, maga a kiindulási alapeszmé szerény nézetem szerint teljesen elhibázott. Egy városi vízvezeték alapkivánalmai: a víz iható jó minősége és a lakosság számához mért vízbőség. Csak az utóbbi szempont bírálatára kívánok szorítkozni a legegyszerűbb számitással. A magán- és közhasználati, öntözési és köztisztasági összes vízfogyasztást naponként és lakosonként igen mérsékeltten 200 literben véve föl: a naponkénti vízfogyasztás 100,000 lakosra 20 ezer köbméter lenne. A vízszolgáltatás egyelőre — úgy tudom — 11 mélyfúrás, de nem ártéki kut szolgál; de legyen később 20 ilyen kut, kizártnak látom, hogy azok egyremásra, naponként állandóan ezer köbméter vizet legyenek képesek szolgáltatni. Egyszóval: lesz vízvezeték, de nem lesz víz!

A város szabályozási tervének első tekintetre szembeötlő hiányai, hogy abban terek, közkertek és középületek elhelyezésére nézve megfelelő gondoskodás nincsen; de legnagyobb

hibája mégis az, hogy megfelelő terjedelmű fejlesztési tervvel kapcsolatban már 10 évvel ezelőtt törvényes erejű jóváhagyást nem nyert, sőt ez a jóváhagyás még ma is függőben van. Állításom — majd azt mondtam élő — pedig csak fennálló és megépült bizonyítékai a város körül az utolsó évtizedben sikátor rendszer szerint vagy minden rendszer nélkül emelt munkástelepek.

Ezek után az utóbbi 2–3 év alatt emelt nagyobb magán épületekre nézve — melyekre nézve a város közigazgatásának természetszerűleg inkább csak korlátozó mint irányító befolyása lehet és amelyekkel más alkalommal s más helyt kívánok foglalkozni — az az észrevételem volna, hogy kívánatosnak látszik és ez talán nem lenne minden jó eredmény nélkül, hogy a városi „Építési szabályok” függelékül a műzlésre vonatkozó némely a helyi viszonyokhoz alkalmazott tanácsokat is tartalmazzanak. Ezen óhajomat indokolom azzal, hogy a kérdéses díszes és legdiszesebb épületek között műzlés tekintetében a legsikerültebb épen az, amelynek díszítése épen a legmérsékeltebb: a Piac-utca 10. sz. ház.

Most érkezem, ezen terjedelmes áttekintés után, előadásom tulajdonképeni tárgyához. Mindazonáltal nem gondolom, hogy előre tett szükségességű ígéretemet megszegtem volna, vagy ha igen, úgy jóvá teszem azt azzal, hogy a hosszúra nyúlt, de minden részében közérdekű bevezetést a dolog érdemének szabatos és lehetőleg összevont, eleve elismert igazságokra épített tárgyalása fogja követni.

Hogy miképen érvényesüljön a műzlés a középületekben és azok elhelyezésében, ez aztán már oly kérdés, mely, a magán-épületekkel ellentétben, egészen a városi közigazgatás hatása és feladata körébe esik. Így a most tervezett kultur palotánál. Magára az épületre nézve egyelőre csak annyit jegyzek meg, miszerint a legelső kívánalom, hogy azon a középület jellege a legkevésbé szakértő szemében is első tekintetre tisztán felül legyen. Most az elhelyezés kérdése van napirenden. Debreczenben a város déli oldalán elhelyezett központi vasútállomás a város déli részének köznyújtabb fejlődését már is biztosítja. Az egyensúly fentartása végett, a középületek ép ezért előszeretettel a város északi részében helyezendők el. Azon túl oly kiváló középületeknek, mint amilyen az emelendő kultur palota kell, hogy legyen, téren, parkban vagy legalább minden oldalról utcával körítve, főhomlokzattal főutcára nézőleg, kell elhelyezést nyernie. Sem a Hatvan-utcán 23. és 28. szám alatt fekvő, sem a Péterfia-utcán 28. és 30. szám alatt fekvő két telek nem engedi meg az utóbb körvonalazott s elengedhetlen föltéte-

lek teljesítését. Tehát sem az egyik, sem a másik elhelyezési terv nem jó.

Szükségtelen, hogy választást ajánljak... Debreczen városnak módjában áll — nagyobb anyagi áldozat nélkül — megtalálni a város északi részében a minden kívánalomnak megfelelő helyet.

Nincs tovább a tárgyhoz szólni valóm.

Néhány szó az új nyugdíjszabályzat tervezetéhez.

A tisztviselő szempontjából nagyfontosságú kérdés a nyugdíj-ügy rendezése. Csaknem olyan fontos, mint a fizetésrendezés. Mert míg a fizetés módot nyújt jelenben a megélhetésre, a nyugdíj azt az aggkört, vagy önhibáján kívül előállott munkaképtelenség eseteire is lehetővé teszi, sőt halála után özvegyéről és árváiról is gondoskodik.

A közigazgatás jósága az állam összes polgárainak eminens érdeke. Jó közigazgatás csak olyan tisztviselői kar mellett lehetséges, amelyek megadatik az anyagi mód, hogy önmagát és családját fentarthassa. Megadatik pedig oly módon, hogy nemcsak addig állanak rendelkezésére a megélhetést nyújtó anyagi eszközök, ameddig dolgozni bír, hanem kilátása van arra akkor is, ha betegsége vagy előhaladott kora miatt munkaképtelenné válik. Így áldozathajja teljes munkaképtességét a köznek, így szolgálhatja a közigazgatás fontos ügyét érdek nélkül. Ha nem kell a reménytelen jövő miatt a vagyonyszerzés, a jövőről való gondoskodás ügyét szem előtt tartva, sokszor hivatalos hatalmával is visszaélve, igazságérzetét és önzetlenségét feláldozni.

Budapest székesfőváros törvényhatósága értette meg először a kor szellemét. Szociális érzékének fényes bizonyágát szolgáltatotta, amikor tisztviselőinek egy a jelenlegi helyzetén a fizetésrendezés, mint a jövőjén a nyugdíj-ügy rendezése által, az országban legelőször, becsületesen segíteni kívánt. A székesfőváros törvényhatósága látta be először, hogy az átlagos emberi életkort tekintve, de meg a munkabíró képességet is figyelembe véve, a 40 évi szolgálati idő hosszu. Hisz aki egy életen keresztül a hivatali szobák levegőjét szivja, irászatlok felett görnyedve dolgozza át a fiatalágát, megérdemli, hogy az élte alkonyán egy pár nyugalmos évet is élvezzen, mielőtt a végső pihenőre térne. Ott szállították le először a szolgálati időt 40 évről 35 évre és pedig általánosságban minden tisztviselőre vonatkoztatva. Ott látták be, hogy a régi nyugdíjtörvény, illetve szabályzat szerint az özvegyeket megillető nyugdíj csak

almazisna, amelyhez ugyan kevesebbet kell már koldulni, de egyáltalán nem elég arra, hogy kenyérkereső nélkül álló özvegy, gyermekeket nevelő anya ellátásul szolgáljon. Elismerték, hogy aki önzetlenül a köznek szenteli életét, méltányos, hogy annak hátrahagyott családjáról a köz gondoskodik.

A szabályzat ilyen értelemben készült el és jóváhagyás végett a belügyi kormányhoz felterjesztetett. A kormány sokáig húzta a dolgot, ugyanis az 1907. évi LIX. törvénycikk, amely az állam és törvényhatóságok közötti viszonyosságot tárgyalja, már érvényben volt. Ha jóváhagyják, úgy az államnak is ilyen értelemben kellett volna az 1885. évi XI. törvénycikket átoldozni. Ez ellen azonban finansziális szempontból tiltakozott a pénzügyminiszter. A belügyi kormány ilyenformán visszaküldte a szabályzatot a székesfőváros törvényhatóságához jóváhagyás nélkül. A székesfőváros a formát kénytelen volt megváltoztatni, de a lényegét mégis meghagyta. Kisegítő eszközként létesítette a nyugdíjpótló intézményt. Ez a nyugdíjpótló intézmény tette lehetővé, hogy a székesfőváros tisztviselői és azok özvegyei már évek óta élvezik azokat az előnyöket, amelyeket az államiaknak az új nyugdíjtörvény biztosít.

A kormány ugyanis csak a múlt évben terjesztette az országgyűlés elé az állami alkalmazottak, valamint azok özvegyei és árvának ellátásáról szóló törvényjavaslatot. A javaslat törvényerőre emelkedvén, az országos törvényterábrán 1912. december 31-én kihirdettetett.

Ez az 1912. évi LXV. törvénycikk lehetővé teszi, hogy a törvényhatóságok is újraalkossák nyugdíjszabályzatukat. Lehetővé, helyesebben szólva, kötelességükké tette.

Fővárosunk példáját követve, városunk Tanácsa is — dicséretére legyen mondvá — nem késlekedik, amikor a tisztviselők érdekében tehet. Már régebben megbízást adott dr. Magoss György tisztí főügyész urnak a javaslat elkészítésére. Dr. Magoss főügyész ur fáradságot nem kímélve, a törvény beható tanulmányozását, helyi viszonyok ismeretét igénylő fontos és nehéz feladatot hamar megoldotta. Megoldotta olyan értelemben, hogy munkájából az alapos jogi tudáson kívül csak a legmesszebb menő jóakaratról és kartársi szeretetről győződhetnek meg azok, akiknek érdekében a javaslat készült. A szabályzat tervezetet a Tanácshoz beterjesztette. A tervezet a jelentéssel együtt a Város című lap folyó évi március 8-án megjelent számában egész terjedelmében közöltetett.

Nem tudom, volt-e célja az előleges közzétételnek vagy nem? De ha volt, nem lehetett más, mint az, hogy mód adassék az érdekeltek esetleges hozzászólásokra.

Félek, hogy félremagyarázzák a szándékmat és a közös cél érdekében kifejtett munkásságomat feltűnni vágyásnak minősítik, ha hozzászólók a javaslatához. Mégis megteszem, mert úgy vélem, hogy ezáltal tisztviselőtársaim érdekét szolgálom és nem önérdék vezérel.

Mielőtt a javaslatot foglalkoznék, kérem annak általam nagyrabecssült készítőjét, engedje meg, hogy a szabatos, precíz és kellő körültekintéssel szerkesztett tervezetre egy pár szerény észrevételt tegyek. Észrevételeim a következő kérdésekre terjednek ki: 1. az özvegyi nyugdíj; 2. a kényszer nyugdíjazás szolgálati idő betöltése vagy túlhaladott életkor esetén; 3. az igazolóanyagok altiszték szolgálati idejének beszámítása; 4. átmeneti intézkedésként a szabályzat életbeléptetése előtti özvegyi nyugdíjak felemléséről gondoskodás.

1. Az özvegyi nyugdíj és gyermeknevelési járulék az, amelyről már jelentésben megemlíti a t. főügyész ur, hogy az állami törvénytől eltérően oldotta meg. Azon alapelvet alkalmazván, hogy a férj, illetve atya szolgálati ideje és javadalmazásához mérten állapítandó meg. Ezen eltérés indokolásul felemlíti, hogy az igazságosságot szem előtt tartva, méltányosnak véli, hogy a hosszú szolgálattal bíró tisztviselő özvegye magasabb nyugdíjat, illetve gyermekei több neveltetési járulékot kapjanak, mint az ugyanazon díjosztályban levő, kevesebb szolgálati idővel bíró tisztviselőké. Elismerem, hogy ez méltányosabb is. De megjegyzem, hogy az állami törvény sem zárja ezt ki és az is módot nyújt, hogy a hosszú szolgálattal bírók özvegyei megkülönböztessenek. Mert igaz, hogy az 1912. évi LXV. törvénycikk 53. §-a szóról-szóra így hangzik: „A tisztviselő, valamint rendszeres évi fizetés (évi bér, évi zsold) élvezetében állott altiszt és szolga özvegyének nyugdíja annak a beszámítható javadalmazásnak az alapul vétele mellett, amelyet a férj a tényleges szolgálatban utoljára élvezett, a következőképp állapítatik meg: (L. A. táblázat.)

Azonban a kimutatás alatt az 53. §. 2. bekezdéseként a következő szöveg áll:

„Abban az esetben, ha a fentiek szerint járó özvegyi nyugdíj kevesebb lenne, mint annak az összegnek a fele, amely a férjét nyugdíj címén megillette vagy megillette volna, az özvegy részére a különbözetet is ki kell utalványozni özvegyi nyugdíj címén, azonban azt a különbözetet sem az 55. szakasz alapján engedélyezhető kedvezményes özvegyi nyugdíjnak, sem a gyermekek nevelési járulékanak megállapításánál nem lehet figyelembe venni.”

A nyugdíjtervezet készítője valószínűleg elnézte ezt a táblázat alatt levő 2. bekezdését a fent említett 53. §-nak és így magyarázható,

jelzett különbözetet azonban az illető özvegy valóban elveszítene, ha az állami táblázatot át nem vennék. Hogy azonban át fogják venni, e felől az összehasonlító táblázat engem teljesen megnyugtat. Hisz azok a —al jelzett számok igazságért kiátlanak.

2. A második észrevételben a szolgálati idő betöltése vagy előre haladott életkor esetén alkalmazandó kényszernyugdíjazás kérdésével kívánok foglalkozni. Kívánatosnak tartanám ezt a szabályzatba felvenni. Mindkét okot tekintve, egy eredmény áll elő. Tisztelet a kivételeknek, de a hosszas szolgálat legtöbb embernél kimeríti a szervezetet, ha nem is teljesen semmisíti meg, de csökkenti az ügybuzgóságot. A szervezet gyöngülésével előálló rendellenességek, változások megakadályozzák a munkálkodást. A hosszas megszokás sablonossá teszi a munkakört, kiül minden újítás iránti hajlandóságot. A conservatív felfogás sokszor a hala-

dást akadályozza. Elismerem, hogy néha a veszedelmes gyors száguldást mérsékli. Felsőreolt indokok alapján annyival is inkább kívánatos volna ez esetben a kényszernyugdíjazás kimondása, mert azoknál, akik szellemi frissességben megmaradnak, akiknek tudását, mely tapasztalatát és értékes gyakorlatát a város továbbra is igénybe venni óhajtaná, a törvényhatóság módot nyújthat esetről-esetre az illető kiváló tisztviselő további munkálkodására.

3. A harmadik kérdés, amellyel röviden foglalkozni kívánok, az igazolványos altisztek szolgálati idejének beszámítása. Ellenvéleményem van a javaslatnál szemben. A beszámítás a viszonyosságról szóló 1907. évi LIX. törvény-cikk alkalmazásán alapszik. A javaslat értelmében azonban a szolgálati időnek csak az a része számítatik be, amely a tényleges szolgálaton felül töltött. A katonaságnál ellenben nyugdíjazás esetén a bevonulás alkalmával letett

B) táblázat.

Összehasonlító táblázat az özvegyi nyugdíjra vonatkozólag.

Férfi legutóbb élvezett fizetése	Állami törv. szerint járó özvegyi nyugdíj	Nyugdíj szabályzat-tervezet szerint a férj nyugdíjának felét véve							
		10	15	20	25	30	35	40	
		évi szolgálat után							
2000 K	1200 K	férfi nyugdíja*	1000	1240	1480	1720	1960	2200	2440
		özvegyi nyugdíj	500	620	740	860	980	1100	1220
		különbözet	-700	-580	-460	-340	-220	-100	+20
4000 K	1800 K	férfi nyugdíja	1960	2440	2920	3400	3880	4360	4800
		özvegyi nyugdíj	980	1220	1460	1700	1990	2180	2400
		különbözet	-820	-580	-340	-100	+190	+380	+600
6000 K	2600 K	férfi nyugdíja	2920	3640	4360	5080	5720	6400	7040
		özvegyi nyugdíj	1460	1820	2180	2540	2860	3200	3520
		különbözet	-1140	-720	-420	-60	+260	+600	+920
12,000 K	4800 K	férfi nyugdíja	5360	6680	7800	9320			
		özvegyi nyugdíj	2680	3340	3900	4660			
		különbözet	-2120	-1460	-900	-140			

* Lakkér nyugdíjjal.

eskü idejétől, illetve a bevonulás napjától számítatik a szolgálati idő. A viszonyosság elvével ellenkezik, hogy akinek javára a viszonyosságban levő hatóságok egyike bizonyos szolgálati időt beszámít, azt a másik csak megcsónkítva vegye át. Méltányos, hogy az egészet átvegye.

Mint ilyen természetű ügyet, még egyet kívánok megemlíteni. Az egyeseknél előállható kételemek elosztása szempontjából kívánatos volna, ha az állam vagy más törvényhatóság szolgálatában eltöltött idő beszámítására vonatkozólag a beszámítás esetei és módzatai részletesen felsorolhatnának.

4. Az átmeneti intézkedések között kívánatos volna, hogy a szabályzat életbeléptetése előtt nyugdíjazott özvegyekről az államihoz hasonló gondoskodás történjék, olyformán, hogy jelenlegi nyugdíjuk 20%-át pótlékként megkapják, amint az az államiaknál is történt.

Ezeket kívántam a javaslatra vonatkozólag megjegyezni, ha ezáltal tisztviselőtársaim ügyét szolgáltam volna, úgy megleltem munkám jutalmát.

Rankai Jenő.

A nyilvános illemhelyről.*

Irta: Müller Rudolf főmérnök.

Fordította: Tatay Zoltán.

A csatornázás és vízvezeték befejezésével aktuálissá válik az utcai nyilvános illemhelyek felállításának kérdése. Ez alkalomból talán nem lesz érdektelen Müller Rudolf bécsi főmérnöknek e tárgyra vonatkozó cikkét — a szerző engedelmével — fordításban közölni.

*

Nyilvános illemhelyekül még nem régen csak a vendéglők és kávéházakban levő illemhelyek szolgáltak.

Midőn a városok az általános vízvezetékét létesítették, keletkeztek először a nyilvános vizeldék, majd később az árnyékszékek.

Míg csak nyilvános vizeldék és egyes árnyékszékek voltak, a nők ezirányú szükségletei teljesen elhanyagoltak, úgy, hogy néha — kivált nagy utcai ünnepek alkalmával — kellemetlenségek állottak elő. Ezen visszasság csak akkor szűnt meg, midőn a nők részére is állítottak fel nyilvános szükség helyeket.

Ezen vízüblítéses illemhelyek, míg bőséges vízzel elláthatók voltak, egészen jól megfeleltek. Később 20—30 év alatt azonban a városok oly nagy mértékben megnövekedtek, a népesség száma a vidék bevándorlása folytán annyira megnövekedett s a lakos-

ság vízhasználata oly nagy lett, hogy a vízvezeték a szükséges vízmennyiséget csak nehezen tudta szolgáltatni.

Ez a jelenség kivétel nélkül mindenütt észlelhető volt, úgy, hogy a vízzel takarékoskodni kellett, s itt első sorban az u. n. nyilvánosan használt vízmennyiségre gondoltak, mely utcák és kertek locsolására, továbbá a vizeldék és árnyékszékek öblítésére szolgált.

Igy ismét a régi, víztelen állapot állott volna elő az illemhelyeknél annak összes hibáival, ha nem sikerült volna segítséget találni.

A vízzel való takarékoskodás céljából a vizeldéknél mindenképen arra törekedtek, hogy a vezeték elszükségt. De miután az öblítés bár vékony sugárban, de mégis állandóan, éjjel-nappal folytonosan így is sok vizet emésztett fel, igyekeztek ezen nagy vízmennyiséget csökkenteni és szakadozott vízüblítést létesíteni, melynek rendeltetése abban állott, hogy egy öblítő-rekeszben csak nagyon kevés víz folyt, mely egy folyó csatlósággal csakhamar teljesen kiüríthető volt s így nagyobb számú vizeldét sorban egyidejűleg öblíteni lehetett. Míg az öblítő-rekesz vízzel újból megtöltetett, az öblítés megszakított. Ezáltal feltétlenül lényeges vízmennyiséget takarítottak meg, azonban a vízhasználat még mindig igen nagy volt.

A szakadozott vízüblítést árnyékszékknél is megkísérelték, mely azonban csak tömeges használatra szolgáló, főként gyárak, kaszárnyákban elhelyezett árnyékszékknél bizonyult használhatónak, míg jobb minőségű berendezéseknél, hol az árnyékszék tölcseréi közös csőben végződtek, melyben az ürülék mindaddig benmaradt, míg öblítés történt, nem volt megfelelő.

Az olajvizeldé (W. Beetz szabadalma, Wien) felalálása jelentékeny fordulatot jelent.

Ezen rendszernél többé semmiféle vízüblítés nem történik, hanem levelet medencék létesítenek, melyek ugyan víz-vezeték szolgálnak, de azokra külön preparált olajat öntenek, mely könnyebb lévén a víznél, a felszínen marad akkor is, ha új nedvesség (vizelet) éri.

A medencében maradó vizelet büzt nem terjeszt, mert az uszó olaj büzelzáróul szolgál. A falak, kagylók és minden egyéb hasonló olajjal lesz leöntve úgy, hogy minden folyadék gyors lefolyásra van kényszerítve és így nincs ideje sem párologni, sem büzt terjeszteni.

Ezen találmány — sajnos — klozeteknél nem alkalmazható. Itt a vízüblítésnél kell maradni, csak arra törekedjünk, hogy jó szerkezetek útján a vízmennyiséget a minimumra redukáljuk.

Beetz — ellentétben sok más feltalálóval, kik csak szabadalmuk kedvező értékesítésével törődnek — komolyan vette kezébe a dolgot.

Mindenekelőtt kizárólagos jogot biztosított magának arra, hogy (Bécsben) a legjobb fekvésű és

* Fordítás Müller Rudolf főmérnök „Városi jóléti intézmények” című művéből. Drukeriei und Verlung-Aktei-gesellschaft vorm. R. v. Waldheim, Jos. Eberle & Co. Wien kiadása.

legforgalmasabb helyeken saját (vagy más?) költségén csinos vasházikókat állíthasson fel. — Ezek belül is igen célszerűen vannak berendezve: díjtalan pissoir urak részére, továbbá klozett fizetés mellett urak és hölgyek részére.

Bizonyára megtalálta számítását, mert az efajta szükséghelyek száma csakhamar igen megsaporodott s azok nemcsak a többi ausztriai városokban, hanem a külföldön is rövidesen igen elterjedtek, jeléül annak, hogy mily élenk szükségletet elégítettek ki s jeléül annak, hogy a helyes vállalkozói szellem egy célszerű dolgot mily hamar ki tud fejleszteni.

Hogy ezen berendezések „vizöblítés nélkül, szagtalan” az évek során teljesen a városok tulajdonába mentek át, azok elterjedését egyáltalán nem akadályozta, sőt ellenkezőleg minden városi előjárásnak előnyös, hogy évek hosszú során át megszabadul ettől a gondtól és akkor minden megváltási összeg, vagy ellenszolgáltatás nélkül jut egy kiváló vállalat birtokába, jöllehet csak igen kis külterületet bocsájtott díjtalanul rendelkezésére.

Az árnyékszékék öblítőkészülékén is rövid időn belül kiváló újítás történt. Az eddigi készülékek ugy voltak szerkesztve, hogy a tartók uszó-szelep által állandóan töltve tartattak és öblítés alkalmával kiürítetvén, ismét azonnal megtöltettek.

Az újabb systema (R. Müller) más elveken nyugszik.

Az öblítőkészülék állandóan üres s egy lánc meghuzása folytán először megtöltetik, majd automatikusan kiürül, miáltal az elzáró szelep automatikusan elzárátván, az öblítőkészülék ismét üres lesz.

A két rendszer közötti különbség nyilvánvaló.

Ezen utóbbi öblítőberendezések semmi körülmények között sem fagynak be, s a legnagyobb vizmegtakarítással járnak, mert abban az esetben is, ha a zárószelep esetleg nem jól zár, miután előbb a tartónak kell megtelni, a vizpazarlás megakadályoztatik.

Az eddigi rendszereknél, a zárószelep kellő zárásának hiánya miatt, igen sok viz fogyasztatik el hasztalanul, kivált éjjel, midőn az árnyékszék használaton kívül van. Nyolc éjjeli óra alatt, eltekintve a napi fogyasztástól, könnyen elpazarolódik 100 liter víz, sőt még több is, ennél fogva az új öblítőrendszer „használaton kívül mindig üres”, létséggel nagy elterjedésnek fog örüdeni.

Sok nagy városban már költséges földalatti illemhelyeket is építettek, melyek a célnak legjobban megfelelnek, mert senkinek utjában nincsenek s mégis könnyen felismerhetők, bár virágdíszítéssel valóban nem egy illemhely benyomását látjuk, továbbá sem a kilitást, sem a tér szépségét károsan egyáltalán nem befolyásolják.

Kisebb városok ilyen fényűzést természetesen nem engedhetnek meg maguknak, legfeljebb a főbb

helyeken; jöllehet a Beetz rendszerű vasházikók elszállítása is meglehetősen költséges, azok aránylag mégis jóval kevesebbe kerülnek.

A szükséghelyek a jövőben olcsóbb minőségű vasbetonból, vagy vasbetétű betonfalakkal készülnek s kívánatos volna, hogy az összes városok és nagyobb községek nem zárkóznának el a bekerülési költségek elől s ily fontos és szükséges nyilvános szükség-helyeket alkalmas helyeken, hogy azok idegenek által is könnyen feltalálhatók legyenek, — felállítsanak.

Körrendelet.

8.813.
VI. a. /1913. B. M. számu körrendelet.

A magasabb légkörökben való tudományos vizsgálódás céljából felbocsátott léggömbökkel leszállásukkor való elbánás.

(Valamennyi törvényhatóságnak.)

A magasabb légköröknek tudományos kutatása céljából a külföldi államokban követett eljáráshoz hasonlóan (80.274—1902. B. M. sz. 1. és 129.187—1903. B. M. sz. 2.), a m. kir. földmívelésügyi Miniszter új fennhatósága alatt álló m. kir. országos meteorológiai és földmágnességi intézet 1913. évi január hó 1-től bizonyos meghatározott napokon önjelző műszerekkel ellátott léggömböket (ballons sondes) bocsát fel, amelyek nagy magasság elérése után leereszkednek és pedig körülbelül 200—300 kilométer körzeten belül.

Az e részbeni kísérletezések eredményre azonban csak akkor vezetnek, ha ezen készülékek, melyek a levegő fizikai állapotát automatikusan felrögzítik, föltaláltnak, a találó részéről mindennemű megromlásától megóvatnak és a felbocsátó helyre vissza is küldetnek.

Ha valaki tehát ilyen műszert talál, a műszerkosarat és a ballon maradványokat a legnagyobb gonddal helyezze biztonságba és az intézetet „Meteor Buda” című távirattal a leletről értesítse. Erre az intézet a műszerkosár, illetőleg ballon maradványok beküldésére ládat és zsakot küld.

A megtaláló 20 korona jutalomban részesül, amelyet a felmerült távirda és szállítási költséggel együtt a meteorológiai intézet fizet ki, ha a megtaláló a kosárhoz erősített levélben foglalt utasítás értelmében jár el.

A megtalált tárgyak visszatartása, kíváncsi sághból való kibontása, vagy szándékos megromlása, mivel állami tulajdonról van szó, a büntető törvények sulya alá eső cselekményt képez

Miről a Címet az 1902. évi július hó 29-én 80,274. és 1904. évi április hó 22-én 129,187—1903. szám alatt kelt itteni körrendeletek kapcsán a lakosság körében a legszélesebb mérvű közhírré tétel végett értesitem.

Budapest, 1913. évi február hó 17-én.

A miniszter helyett:

Jakabffy s. k.,
államtitkár.

8249.
1913—VII. d. ügyosztály B. M. számú körrendelet.

Az „Acetan,” név alatt ecetsav pótlószertől hirtetett hangyasav forgalomba hozatalának tiltása tárgyában.

Valamennyi vármegyei és városi törvényhatóság első tisztviselőjének.

Arról értesültem, hogy éllelmi és élvezeti szerek savanyítására, illetve eltartására (konzerválására) olyan szert ajánlanak és hoznak forgalomba, amely az országos magyar királyi kémiai intézet, ugyszintén a Budapest-székesfővárosi vegyészeti és élelmiszer vizsgálóintézet vizsgálata szerint 80—90 % hangyasavat tartalmaz.

Tekintettel arra, hogy az orsz. közegészségi tanácsnak az a véleménye, hogy a hangyasav mérgező hatású, s hogy szabad árusítása közegészségi ártalmat idézhet elő; tekintettel továbbá arra, hogy az 1909. évi 5917. számú itteni rendelet a hangyasav tartalmu hus és hurka konzerváló szerek forgalomba hozatalát tilalom alá helyezte, az „Acetan” nevű szerek és egyáltalán a hangyasavnak éllelmi és élvezeti szerek készítésére, ugyszintén eltartóbbá tételére (konzerválására) való használatát az 1876. évi XIV. t.-c. 8. és 14. §§-ai alapján tiltom. Aki ezt a tilalmat megszegi, az 1879. évi XL. t.-c. 1. §-a értelmében kihágást követ el, és amennyiben cselekménye súlyosabb beszámítás alá nem esik, 15 napig terjedő elzárással és 200 koronáig terjedő pénzbüntetéssel büntetendő.

Budapest, 1913. évi február hó 13-án.

A miniszter helyett:

Jakabffy s. k.
államtitkár.

DEBRECZEN MŰGJÁBÓL.

Régi határjárások és helynevek a debreczeni pusztákon.

Írta: **Zoltai Lajos**, muzeumőr.

(Folytatás.)

V. Bánk (Bánkegyháza), Gömörő és Bakóczlika.

Bánk eredetileg ősi magyar személynév, néme-lyek szerint a Benedek névnek régi magyar alakja.¹ Debreczen környékén ugyanigy két helységet is neveztek hajdan. Egyik Bihar megyéhez tartozott s ma Debreczen birtokában lévő pusztá; másik Szabolcs megyében fekvőt Kállósejmenj mellett.

A mi Bánkunkról ismeretes legrégibb fejezés 1317-ből való, amikor I. Károly király a Balogsejmenj nemzetségbeli Egyed fiainak, Iván és Simon mestereknek adományozta örök birtokul a Bihar megyében fekvő Bánkegyháza birtokot, Debreczen alatt Tamásvajda fiai ellen vívott ütközetben és Adorján vára ostrománál vérök ontásával tanusított hűségökért.²

Az elnevezés: Bánkegyháza (Bankighaz) mutatja, hogy e kisdud faluban templom is épült. A pápai tizedjegyzékekből pedig ekorbeli papjainak nevét is ismerjük; 1333-ban Pál nevű papja nyolc, 1336-ban Márton nevű papja hét garas tizedet fizetett.³ A városi egyházmegye legrégibb plebánosaira esett 2—8 garas pápai tized. Sovány paróchia volt hát a banki is.

A XIV. század közepén a fentebb megnevezett Egyed unokái, vagyis Iván mester fiai, ugymint László, András és Demeter Fancsika és Pacz szomszédságában fekvő birtokukat régi határai közt lévő minden tartozékaival együtt elcserélték a Gut-Kelet nemzetségbeli Adony ivadékaiknak szabolcsmegeyi Harang nevű lakatlan birtokukért. Adony ivadékaik megnevezetnek e csereszereződésben: fiának Ivánkának fiai, t. i. Lökösmester, Jakcs, Miklós, illetőleg ennek két fia János és András, meg negyedik testvéröknek Istvánnak fia Péter. — Ugyanezen szerződés hagyta emlékeztetili, hogy Bánk ez időben 16 lakott házból vagy telekből (mansio) állott.⁴

E birtokcsere mindkét félre nézve előnyös volt. A Kállay-család ősi vagyonának zöme Nagykálló körül fekvőt s ott Harang is, Kálló és Napkor között; míg Ivánka fiainak birtokai leginkább Biharban, az Érmelléken terültek el. Ivánka fia osztatlanul bírták Bántot, de unokái, akik az Ivánkaházi, vagy Jankaházi nevet vették fel, ugymint János és András, a Miklós fiai, másik János és Péter az István fiai;

¹ Bunyitay V.: Páradai püsp. tört. III. 202.

² Zichy es. Okmt. I. 250. Ujra átírva és megerősítve 1324-ben.

³ Monumenta Vaticana Hung. III. 41. §tb.

⁴ Anjoukori Okmt. V. 552.

Hirdetéseket

„A Város” részére felvesz

a kiadóhivatal

Kossuth-utca, Városház épület.

Miklós, Barnabás, Imre a Lőkös fiai és Antal, a Jakcs (Jábt) fia, 1373-ban megosztottak Bánkon, azt négy részre szakítván. A váradai káptalannak erről szóló eredeti okirata nem állhat rendelkezésünkre, csak annak rövid kivonata; pedig az osztály egyezség mindegyik ág illetményét úgy a beltelkekben, mint a határban, amely akkor is tulnyomólag erdős terület volt, eléggé részletesen leírja.¹

A XIV. század végén az egyre jobban vagyonsodó Pércyhek vásárolják meg. Eladókul szerepeltek: Miklós a Lőkös fia, János az István fia és Adonyi András; vevők pedig Pércy Mike és ennek László, Mátyás, Benedek nevű fiai, valamint Pércy Zanyó fia Péter. 1408-ban Ivánkaházi László a Miklós fia és Benedek a János fia megújították az előbbeni szerződést; a Pércyhek pedig 1412-ben Zsigmond királlyal megerősítették azt, mire a következő évben ellenmondás nélkül bevezették őket Bánk birtokába.²

De hogy már jóval előbb is valósággal benné ült a Pércy-család, kiviláglik Zsigmond királynak Budán 1400. júl. 27-én kiadott határjáró parancsából, mellyel Mátyásnak, Pércy Mike fiának kérésére utasítja a váradai káptalant, hogy a biharmegyei Bánk (Bonch) nem falujában lévő szántóföldjei határát járja meg. A káptalant aug. 25-én jelentette a királynak, hogy Mihály presbiter, a Szent Mihály oltárnak rektora és Kispérsi Bodó fia Tamás, mint király embere a szomszédok jelenlétében megjárták Pércy Mátyás bánki szántóföldjeit.

A határjáró Debreczeni János fia László mester *Haláp* nevű birtoka felől indultak meg a *Szélesrét* (Zelesreth) fejtől; a megnevezett réten keresztül menvén, keleti irányban haladtak; nagy darab földet hagyva magok megett, elérték azokat a határjeleket (kettős határ), amelyek Pércy Mátyás földjél Haláptól elválasztják. Majd *Gömörö* (Gwmerw) felől kezdtek, a *Ludastó* (Ludastow) nevű halastó felett (vagy felől) a *Hosszuberekben* (Hwzywberch); e berken keresztül tovább menedégeltek s a *Ludastó* felé kanyarodtak; annak déli oldalán *Rakottlyabokor* mellett azon halastó másik részéhez mentek. Azután *Monostorpályi* birtok felé haladva, déli oldalon föjfelhez jutottak; innen *Lorándtele* felől *Mikostelekekhez* (Mykustelek) érkeztek s a *Síkérésut* (Sykeresutha) mellélt hányt határjeltől észak felé fordulva a *Töös්රét*en (Tuteusreth) keresztül két berket érintettek; majd nyugoti irányban a *Vérvölgy* berekhez (Wervelberch) érkeztek s végre *Fancsika* (Fanchoka) birtok felé fordulva, elérték ennek határát. Ott a járást, miközben több új határjelet hánytak, befejezték.³

Ez ósrégi helynevek közül máig kevés maradt meg. A határjárásnál említett Halápon, Fancsikán és

Monostorpályin kívül tudtommal csak a *Ludasrét* elnevezés él még. Ez a rét Bánk déli szélének közepé táján terül el. *Gömörönek* talán Bánk dényugati vagy Pacz felől eső részét nevezték. Még 1609, 1725, 1777-beli szerződések és auctio oklevelek emlegették, mint Bánk tartozékát. *Mikos* és *Töötös* régi magyar személynevek. Mikostelek, Töötösrét tehát ilyen nevű emberektől kaphatta, nevét. Zsigmond királynak Pércy Mátyás fia, Miklós részére 1440-ben kiadott birtokba iktató parancsa Pércshez tartozó *Mikes* nevű prediumot is említ.¹ Mikostelek és Mikes predium azonban aligha egy. Én úgy sejttem, hogy Mátyás ur szántóföldjei Bánk keleti részén terültek el.

Nem sokkal azután, hogy a Pércy-család megvásárolta Bánk falut, nagy per támadt közte és a Bagoson, Monostor Pályiban, Hosszupályiban birtokos Álmosdi Csire, meg Pocsaji családok között.² Ugyanis Pércy Mike fiai: Mátyás, Benedek és László úgy ezen ujonnan szerzett birtokukra, mint az ősi Mikepércs határjárást fogadosítottattak s annak alapján új határjeleket állítottak. Ennek pedig Álmosdi Csire fiai János és László, valamint Pocsaji Péter, továbbá Pocsaji Miklós fia László ellene mondtak. Ezért a Pércyhek Garai László nádor előtt perbe idézték őket s kívánták: adják okát tiltakozásuknak. Alpersek felelték: a Pércyhek a kifogásolt határjárással és határesinálással az ő monostorpályi, hosszupályi és bagosi birtokaik földjének tekintélyes részét a maguk Bánk és Pércs nevű birtokához akarták szakasztani és kapcsolni.

De minthogy a felek szóban forgó birtokaikról semmiféle határjáró levelet nem tudtak előmutatni, a nádor sem hozhatott nekik igazságos ítéletet. Annál fogva a váradai képtalannak következő megbízást adta:

Mindkét fél hites embereivel, a nádor emberével, a szomszéd nemesekkel, a felekkel, vagy ezek ügyvédekkel együtt szálljon ki a helyszínére s ott járja be és jelölje meg *először* is a felperesek Bánk és Pércs nevű birtokait, úgy amint azoknak határait Monostor Pályi, Hosszupályi és Bagos felől a felperesek megmutatják; azután pedig alpereseknek Hosszupályi, Monostorospályi és Bagos birtokait járja meg és jelölje meg határjelekkel, úgy amint ezek mutatják a Bánk és Pércs felől való határokat. Ha egyezik a két határjárás s egybe esnek a határjelek, akkor mindegyik félnél hagyja meg az önmagya által megjelölt területet, hogy azt örökösen birhassa; de ha eltérés lesz közöttük és egymásnak kölcsönösen ellenmondanak, akkor a vitás területet terjedelem, jövedelem és érték szerint királyi mértékkel becsejűje meg, — vagy, ha ezt megtenni nem tudja, — más jámbor emberek megkérdezése mellett szemre értékelje; ugyanakkor lelkiösmeretesen vizsgálja meg, hogy a

¹ Regesta debreczeni vonatkozású régi oklevelekből a városi muzeumban.

² U. a. Regesta.

³ Szabolcsvármegyének mohácsi vész előtti oklevél 3. 4. sz. okl.

¹ U. O. 5. 6. sz. oklevél.

² Az Álmosdi Csire és a Pocsaji család egy törzsek — az Ákos nemzetségnek — együtt nőtt két ága. Karácsi J. Magyar nemzetségek I. 98. 119.

felek közül melyik mutatja meg helyesebben és világosabban a birtokok határjeleit és melyik van benne most egészben vagy részben a vitás föld birtoklásában? A koronás király iránt tartozó hűséggel, Istenben való hittel, a felekhez való gyűlölet és kedvezés nélkül tudakolja meg továbbá azt is a káptalan a szomszédoktól és a környékbeli nemesektől, hogy a peres föld azelőtt kié volt, vagy kihez kell annak tartoznia? Csak a való igazságot fogadják el! Ha ez megtörtént, a határjárásnak, a határjelek kitűzésének és felállításának, a vizsgálatnak, a becslésnek, szóval az egész eljárásnak rendjét barátságosan írja meg.

A várdi káptalan eleget tett a parancsnak; meg tesszik ez a nádorhoz intézett rescriptumából. Az eljárásnál jelen voltak: a felperesek hitese embereiül Bodóházi Jakab és Kenchei Miklós, az alperesek hitese embere János pap; továbbá Pérchy Mátyas és László, akik Benedek testvéröket is képviselték; Pocsaji Péter és Pocsaji László, Miklós fia személyesen; Alchy István prókator pedig Csire fiaiert, Lászlóért és Jánosért.

Először is megjárták Bánk birtokot Hosszupályi és Monostorpályi felől, amint a felperesek mutatták, ily módon:

Kezdték kelefen egy domb-tetőn, *Létáról Bánkra* vezető út mellett, azután csipekbokrok közt jó messzire mentek déli irányban egy dombig; innen nyugoti irányban ismét bokrokban keresztül más dombhoz értek; ugyanazt az irányt követve bokrok közt megint dombot; ettől nem messzire újra dombot (montem) találtak, ez utóbbit *Monostoros Pályiból Pércsre vezető út* mellett s ezzel a bánki határjárását befejezték.

Az összefüggés kedviért közöljük — bár szorosan véve nem tartozik feladatunkhoz — Pércs birtok határjárását is. Pércs urai a határt „Monostoros Pályi, Hosszupályi és Bagos felől így mutatták ki: Megindultak a *Hosszupályiból Debreczen* városába (ad civitatem) vezető közút mellett emelkedő halomtól (collis) s dombokon keresztül (per montes), majd bokrok között előbb délnyugoti irányban menedégéltek nagy távolságra; azután kissé nyugot felé fordultak s egy darabig szántóföldek között ballagtak; majd délirányban begyepesedett uthoz értek, amelyen keresztül menvén, s nyugot felé kanyarodva, szántóföldek között a *Pályiból Pércsre vivő uthoz* jutottak; ezen ismét keresztül vágtak déli irányban s egy erdő mellett dombhoz érkeztek; innen tágas szántóföldekben nyugoti irányt követve elérték azt a közutat, mely *Kis-Bagos* birtokról „*Kysbagosutha*” néven Pércsbe vezet. Így jártak be Pércsnek Bagos, Monostoros Pályi és Hosszupályi felől eső határait.

A deputáció megint visszatért Bánkra és bejárta Hosszupályinak, Monostoros Pályinak Bánk felől való határait, úgy, amint azokat a Pocsaji testvérek és a Csirék fiskális megmutogatta.

Most is keletfelől kezdték a *Városkeresztélje*

(Varaskerezhre) mellett, egy domb tetején, innen nyugot felé egy nyíllövésnyire két régi határdombot találtak, melyeknek egyike Hosszupályi és Monostorpályi, másika Bánk birtok határolja; innen nyugoti irányban sokáig menedégéltek, utba ejtve egy dombot s a *Csekerakoltgyája* nevű rétet (Chekerakothaya); majd jó darabig déli s egy dombtól fogva pedig délnyugoti irányt követve, kevés idő múlva elérték a *Hosszupályiból Bánkra* vezető utat; ismét délnyugotnak haladtak jó messzire a *Berek* (berch) nevű dombon keresztül s a *Csordakutya* nevű rét mellett (így írva tán hibásan: Choporthakutha.) Vége a *Bakócluyka* (Bakócluk) a nevű helyhez érkeztek s ott egy közút mellett, mely *Pályiból Debreczenbe* vezet — a pályi birtokok határjárását befejezték.

Hátra volt még Bagos határának megjárása a pércsi oldalon, — a Pocsjiaik és Csirék előadásá szerint. *Bakócluyka* felől indultak délnyugoti irányban s hamarosan keresztül mentek a *Bagosról Halápra vezető uton*, melynek kanyarodásától fogva kevés ideig ugyanazon az uton haladtak; majd *Sikerest* (Sykereswth³) nevű gyepek ultra találtak, melynél nyugotra fordultak s egy völgybe jutottak. Tovább menedégélve, utba ejtettek egy árkot, egy erdőt, azután déli irányban szántóföldeket; utjokba esett a pércsi nagyerdő, — a *Bagosról Pércsre* vezető út, melyen keresztül menvén, bokros területen sokáig ballagtak, míg eljutottak a *Bodóházáról Bagosra* vivő uthoz, ahol a határjárás véget ért.

A határjárásnál talált régi s ujjonnan emelt határdombok külön-külön felemlítvük; de rövidség okáért azokat el mellőztem. Fődolog az, hogy úgy a felperesek, mint az alperesek az összes határjelzéseknél későbbösen ellene mondtak.

A határjáró küldöttség alperesek Hosszupályi és Monostorpályi birtokai, meg felperesek Bánk birtoka közt vitássá lett földet hét királyi ekényire, alperesek Bagos és felperesek Pércs birtoka közt lévő peres földet pedig — amint szemre megítélték — három királyi ekényire becsülte. Megállapították azt is, hogy a felperesek feltűnőbb határjeleket mutattak, mint az alperesek s amazok a vitás terület nagyobb részének vannak tényleges birtokában.

A felek által igazmondó tamukul előállított *Bodóházi* János fia György és *Sáranghi* István fia Kelemen azt vallották, hogy az ő legjobb tudomásuk szerint a peresföldeket közösen használták ugyan, mégis azoknak nagyobb része birtokában (in dominio) felperesek voltak és vannak most is.

Miután a káptalan mindezekről jelentést tett a nádornak, Chyre László, valamint a felperesek ítéletét kívántak. Chyre fia László személyesen, Pocsaji Péter és László, továbbá Chyre János pedig ügyvédek, t. i. Merche László és Alchy István által

³ Sikerest ut=ragadós, sáros agyagos út.

kijelentették: alávetjük magunkat annak, hogy a határok a felperesektől kiveendő esküvel igazításának ki.

Vizont a felperesek ügyvédje, Zomléni Mátvás is válaszolta: ügyfelem készek letenni az esküt. A bíraskodásra összegyűlt ország nemeseivel egyet-értve tehát elrendelte a nádor, hogy a váradi káptalan embere valamelyik királyi emberrel, a meghívandó szomszédokkal, az alperesekkel, vagy ezek törvényes képviselőivel s hites tanukkal elmenvén előbb Bánkra, azután Pércsre, újból járják meg felpereseknek Monostorpályi és Hosszapályi, illetőleg Bagos felől eső, önmagok által már ennek előtte megmutogatott határait s azokat új határdombokkal jelölik meg.

Ennek utána pedig a felperes Pércheyek a törvényes formák megtartásával esküdjének meg, előbb Bánk, azután Pércs birtokuknak önmaguk által kimutatott határjeleinek egyikén. Olyanformán hangzott a nádori ítélet, amint Arany énekelte:

*Állj elő vén Márkus! vedd le süvegedet,
Hadd süsse a napfény galamb-ész fejedet;
Tartsd fel három ujjad: esküdjél az égre,
Atya, Fiu, Szentlélek hármás istenségre:
Hogy az a darab föld, melyen most állasz,
Nem tarcsái birtok, — ladányi határ az.*

Igy tegyenek esküt Pérchy Mátvás, Benedek és László is. Előállani — mondja a nádori parancs is — mezitelen lábbal, megoldott övvel; fejük felett földet tartva s az ország szokása szerint a magokénak mondott föld felett esküdni meg arra, hogy a fentebb megírt határok és határjelek, amelyeket ők előbb kimutattak és felállítottak, igaz határai és kétségtelen határjelei Bánknak és Pércsnek; Bánkot és Pércset Hosszapályitól, Monostorpályitól és Bagostól régtől fogva mindig ezek különítik és választják el. Arra is esküdjének meg, hogy úgy az egyik hét ekényi, mint a másik három ekényi peres föld az ő Bánk és Pércs nevű birtokukhoz, nem pedig Hosszapályihoz, és Bagoshoz tartozott.

Ha felperesek ezt megcselekszik és megtehetik, — folytatja tovább a nádori ítélet — akkor a felperesek által kimutatott határjelek helyein jól látszó határjeleket csináljanak s az ezek által határolt két peres földet, t. i. hét ekényit Bánkhoz, három ekényit pedig Pércshez csatolják; de ha nem akarják vagy nem tudják megtenni, akkor a felperesek által kimutatott határokat és jeleket el kell bontani s feltűnő határjeleket alperesek által mutatott helyeken állítsanak; a peres földeket pedig a két Pályihoz és Bagoshoz kapcsolják, hogy azokat alperesek és utódaik birhassák örökké, — a felek és mások ellenmondása semmis lévén.¹

Valósággal letették-e Pérchy Mike fiai az esküt, nem tudjuk. Mert arról írás nem maradt. A föld, melyet magokénak mondtak, nagy terjedelmű volt.

Bánknál hét, Pércsnél három, összesen tiz királyi ekényi, körülbelül ezer hold. Nem csoda, ha a peresfelek által mutatott határok olyan nagyon eltértek egymástól. Hol vezették a Pércheyek, hol a Pocsajjak és Csiriké az 1415. évi határjárókat, ma már bajos őket nyomon követni; miután a nekik fix-pontokul alkalmasnak bizonyult helynevek a nép ajkáról kivesztek. Talán kisegítenének most minket e zavarból Debreczen város magánlevéltárában Bánkra vonatkozólag 1373-ból és 1433-ból őrizett osztálylevelek, amelyek Bánk határát részletesen leírják! De, mert — sajnos — most még ezen oklevelekbe bele nem tekinthetünk — a Garai László nádor itélő levelében körülírt határokat mi csak sejthetjük, hogy körülbelül merre vonultak.

Nekem úgy tetszik, hogy a Pérchy testvérek által kimutatott határok nem vágnak össze Bánknak a két Pályi és Mikepércsnek Bagos felől lévő mai határaival, hanem azokat Bánk déli oldalán lejjebb tolták a monostorpályi és hosszupályi mai Feketerét, Tejfeles és Hosszugaz nevű erdők felé; Pércs keleti oldalán pedig a bagosi határból magokénak vallották a mai Sebestanya és Szabó-tisztája nevű birtokok egyrésztét.

Ennek a megállapításánál abból a feltevésből indulok ki, hogy Hosszapályi, Nagy- és Kisbagos, valamint Pércs és Bodóháza falvak hajdan is ugyanott feküdtek, ahol ilyen nevű községeket (az utóbbi kivételével) ma is találunk; Bánk- és Haláp-falvak is ép ott állottak, ahol ma *bánki-* és *halápi-*telek nevű földeket ismerünk. Azt is feltesszük eleinkről, hogyha ők egyik faluból a másikba topographiai, természeti akadályok nélkül egyenes irányban mehettek, akkor nem törték sem gyalogjáró, sem szekeres-emberek kerülő utakat. Ha már most lehetőleg egyenes irányban magunk elébe képzeljük a térképen a határjárásoknál említett *léta-bánki, pércs-monostorpályi, hosszupályi-debreczeni, pályi-pércsi, hosszupályi-bánki, bagos-halápi, bagos-pércsi és bodóházi-bagosi* közutakat, meglehetősen tájékozódunk a peres területek fekvéséről, sőt a Pércheyek régi birtokairól szóló oklevelekben néhányszor előforduló Bakóczyka, Babolchyka hollétét is kifürkészhetjük, amelyet Csányk Dezős Magyarország Hunyadiak korszakabeli földrajzában Szepes körül keres. Holott Garai nádor 1415-beli nevezetes itélő levele segítségével bátran Pércs, Pacz, Bánk és Bagos közé helyezhetjük. Alighanem Pacz alsó részét, vagy Bánk délnyugoti csücskét nevezték így. A múzeumunkban lévő Regesta Bánkkal, Gömörövel együtt emleget egy *Rákócz* nevű birtokot, melyet Debreczen városa zálogjogon szerzett. Én bizonyosnak tartom, hogy a Regesta készítője Bakóczot olvasta rosszul Rákócznak. Hogy Bánk határa délfelől mímídom és mikor alakult úgy, amint ma van, adatok hiányában egyelőre nem tudjuk.

De ez alkalommal Bánk további történetével sem foglalkozom.

¹ Gr. Károlyi család oklevéltára II. k. 18—27. l.

